

גליון כ"ג (שנה ג')
חג הפסח תשפ"ה

אוצר באר יעקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש דחסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

ביטול חמץ קודם שנתחמץ או קודם שבא לרשותו (ב)

ביאור הערוך השלחן במה שמבטלו בלבו קודם שיחמץ ✦ דעת החתם סופר שאי אפשר לבטל עיסה שתבטל רק כשתתחמץ ✦ קושיית השואל ברבי עקיבא איגר מדוע אין מבטלים בפירוש את מה שעתיד להתחמץ ✦ דעת רבי עקיבא איגר שבהפקר אי אפשר לבטל על תנאי ✦ חילוק בין מבטל חמץ כשיגיע זמן איסור למקדיש בכור לעולה עם יציאת רובה ✦ דעת הדובב משרים שמועיל משום שעכשיו החמץ ברשותו ✦ עוד טעם שמועיל משום שעומד להיאסר

שתלמיד היושב לפני רבו ביום טוב ונזכר שיש עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתיירא שמא תחמץ, מבטלו בלבו קודם שתחמץ. שלפי מה שנתבאר (שם סי' תלא סעי' ג) שמה

ביאור הערוך השלחן
במה שמבטלו בלבו קודם שיחמץ

והנה בערוך השולחן (סי' תמד סעי' יז) כתב גם הוא להעיר על הדין שהזכרנו (פסחים ז).

הקודם הארכנו בענין ביטול חמץ קודם שבא לרשותו, ובביאור דעת הב"ח שכתב שני טעמים מדוע מועיל לבטל באופן זה.

<<<

פנינים

שחיטת קרבן פסח על ידי זר בשבת

בבת כהן יותר מכהן שמיתתו בסקילה. ומשני: 'סלקא דעתך אמינא איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה, היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה, קא משמע לן'. ולכאורה הרי גם באשה עבודה דוחה שבת, שאשה כשרה לשחיטה, ומוכרח שזר, והוא הדין נשים שיש להן דין זר לגבי עבודה, לא הותרה להם שחיטה בשבת.

הרש"ש (שם), אחר שהביא כמה ראיות לצדד שאין לזר לשחוט בשבת, כתב שיש להביא ראיה לאחרונים הסוברים שזר שוחט גם בשבת. והוא, מהמשנה בפסחים (דס.), שם איתא לגבי קרבן פסח: 'שחט ישראל וקבל הכהן', ובסוף המשנה נאמר: 'כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת'. הרי מבואר בדברי המשנה שגם בשבת היה זר שוחט במקדש.

ואכן ראיה זו היא אחת ההוכחות בשו"ת **בני ציון** (סי' פט), שממנה ייסד את דעתו שמוותר לזר לשחוט בשבת, ולכן פסק להלכה שמוותר למול בשבת על ידי שני מוהלים, אפילו אם הראשון אינו יודע לפרוע, ודלא כבית מאיר הנ"ל. וכן הוכיח גם בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' יב, בשולי המכתב).

אולם הרש"ש כתב שיש לדחות את הראיה. שיתכן שפסח שאני, שהרי קרבן פסח מצוה על הבעלים לשחוט (ראה פסחים ז; פני יהושע קידושין מא:), ולכן שחיטת הפסח כשרה בזר גם בשבת.

ולכאורה הרש"ש סותר את עצמו, שהרי מדבריו אלו יוצא ששייך אופן של שחיטה בזר בשבת, והיינו בקרבן פסח, ואם כן לכאורה הוא הדין בנשים שדינן כזר, שרשאיות לשחוט את הפסח אף בשבת. ואם כן חזרה הקושיא הנ"ל מהגמ' בסנהדרין למקומה, שהרי שם מבואר שאין להחמיר בכהנת שלא הותרה אצלן עבודה בשבת, והרש"ש כתב שם שממש ראיה שאין שחיטה על ידי זר בשבת, שאם זר שוחט בשבת הרי מצינו עבודה שהותרה אצל נשים בשבת. אבל מעתה שגם בזר מצינו שחיטה בשבת בקרבן פסח, שוב תקשה למה אמרה הגמ' שלא מצינו שהותרה עבודה אצל נשים בשבת.

ואולי יש ליישב, שמאחר שקרבן פסח בשבת הוא דבר שאינו תדיר כל כך, אלא פעם בכמה שנים, כשחל ערב פסח בשבת, לכן אין זה מסתבר שמחמת זה נקל בנשים, שהותרה אצלן עבודה זו, אכן אם היה הדין שכל שחיטה כשרה בזר בשבת, אם כן הרי מצינו שהותרה עבודה אצל נשים בכל שבת לגבי תמידים ומוספין, לכן אתי שפיר דברי הרש"ש.

כבר הארכנו במקום אחר (**באר יעקב** ח"א, ואתחנן), במה שכתבו רבים מן האחרונים (שער המלך הל' ביאת המקדש פ"ו ה"י; יש סדר למשנה יומא פ"ג מ"ד; בית מאיר; מחנה ראובן; רש"ש יבמות לג; שו"ת בית הלוי ח"ב ס"ט) לדייק מדברי רש"י שאף ששחיטה כשרה בזר, מכל מקום אין הזר שוחט בשבת. ואף שהותרה העבודה במקדש בשבת, מכל מקום לא הותרה לזרים במקדש, אף לענין שחיטה.

דהנה, בגמ' יבמות (לג:) מובאת ברייתא, שנחלקו רבי יוסי ורבי שמעון בזר ששימש בשבת, לרבי יוסי חייב שתיים משום זרות ומשום שבת, ולרבי שמעון אינו חייב אלא משום זרות, אבל לא משום שבת, שאין איסור שבת חל על איסור זרות. ואיתא בגמ' שם: 'זר ששימש בשבת במאי, אי בשחיטה, שחיטה כשירה בזר'. ופירש רש"י (ד"ה שחיטה): 'ז'אין כאן זרות'.

מלשון זה דייקו האחרונים הנ"ל, שרק משום זרות אין כאן, אבל איסור שבת יש בזר. ואף ששחיטה כשרה בזר, מכל מקום לא הותר איסור שבת לזרים אף לגבי עבודה שכשרה בהם. ועיין מה שהבאנו שם מכמה אחרונים שכתבו לדחות ראיה זו.

אך גם לאחרונים הנ"ל אין הנידון אלא לכתחילה, שסוברים שלכתחילה אסור לזר לשחוט בשבת, אבל בדיעבד אם שחט זר בשבת ודאי ששחיטתו כשרה, כפי שמוכח מהגמ' ביומא (מב.), שנחלקו רב ושמאל אם שחיטת פרו של כהן גדול ביום הכפורים כשרה בזר או לא, והרי יום הכפורים שווה לשבת, ולכאורה לאחרונים הנ"ל הרי אין שחיטה בזר בשבת ובמה נחלקו. מוכח שעל כל פנים בדיעבד מועילה שחיטה גם על ידי זר בשבת. וכן הוכיח הרש"ש (יבמות שם).

בטעם הדבר שאין שחיטת זר דוחה שבת, כתב הבית מאיר (שם) שרק כהנים שיכולים לגמור את כל העבודה, הותרה להם עבודה בשבת, אבל זר, מאחר שאינו יכול לגמור את כל העבודות, שהרי אינו כשר אלא בשחיטה, לא הותרה לו עבודה בשבת, ואינו יכול לעבוד בשבת אף במלאכה שכשרה בו, משום שאחר השחיטה אינו יכול להמשיך בעבודה.

הרש"ש והבית מאיר, שכאמור מדייקים מרש"י שאין שחיטה בזר בשבת, מביאים ראיה לדבריהם מדברי הגמ' בסנהדרין (נא.). שהנה בגמ' שם מבואר שהיתה הוה אמינא לומר שבת כהן שחיללה שבת מיתתה בשריפה. סלקא דעתך אמינא הוואל ואחמיר בהו רחמנא בכהני, דרבי בהו מצות יתירות, תידון בשריפה, קא משמע לן. ומקשה הגמ': 'מאי שנה דידיה', היינו שמדוע נחמיר

שמועיל בחמץ ביטול בלב ואין צריך הפקר גמור, משום שדי בגילוי דעת שאינו חפץ לזכות בו, לפי זה דווקא בחמץ שכבר נתחמץ מועיל ביטול בלב, אבל כשעדיין לא נתחמץ אין מועיל ביטול בלב, ואין אמרו בגמרא שמבטלו בלב קודם שנתחמץ.

וכתב הערוך השולחן, שבאמת בלשון הגמרא שם לפי הגירסא שלפנינו לא נזכר מבטלו בלב. אך רש"י (ד"ה דקדים) כתב כן, וכן כתבו הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ג ה"י) והטור ושולחן ערוך (או"ח סי' תמד סעי' ח) שמבטלו בלב. ומסיים הערוך השולחן, שאולי כיון שהעיסה עומדת להחמץ נחשבת כבר מעתה כחמץ, ומועיל גילוי דעת שאינו רוצה לזכות בה.

ברם דבריו צריכים ביאור, מה היה קשה לו לפי דברי הר"ן. והרי אדרבה לפי דברי הר"ן שאין הביטול חל עכשיו אלא בזמן האיסור, שבזה שמגלה דעתו עכשיו שאינו חפץ בחמץ, אינו נכנס לרשותו כשמגיע זמן האיסור, לפי זה מובן הדין היטב, שאין נפקא מינה אם כבר נתחמץ או לא, כל שמגלה דעתו שאינו חפץ בו לכשיחמץ מועיל ואין צריך כאן לקנין.

דעת החתם סופר שאי אפשר לבטל עיסה שתבטל רק כשתתחמץ

וראה עוד בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קלא) שכתב בפשיטות, שאין אדם יכול לבטל חמץ שלא בא לעולם, משום דמאן יימר שיהיה לו עיסה ומאן יימר שתתחמץ. וכן עיסה שהיא כבר ברשותו אך עדיין לא החמיצה, אינו יכול לבטלה לכשתתחמץ, משום שכשתתחמץ כבר אינה ברשותו, ואז אין ההפקר יכול לחול.

וכתב החתם סופר, שאין זה דומה לדברי הגמרא בתלמיד היושב לפני רבו שמבטלה בלב, ששם הוא מפקיר העיסה מעכשיו קודם שתתחמץ, אבל לבטל באופן שיחול הביטול רק בשעה שיתחמץ זה אי אפשר לעשות. וחיידוש הוא שלא הזכיר החתם סופר בדבריו את דברי הר"ן.

קושיית השואל ברבי עקיבא אינר מדוע אין מבטלים בפירוש את מה שעתידי להתחמץ

והנה המגן אברהם (סי' תמו ס"ק ב) הביא את דברי הר"ן, שפסק שקמח שירדו עליו גשמים ביום טוב מבערו ביום טוב, כיון שלא היה בכלל הביטול. וכתב עליו המגן אברהם, שכיון שיש מחלוקת בפוסקים אם מותר לשרוף ביום טוב חמץ גמור שלא ביטלו, הלכך 'היכא דנהוג נהוג', אבל במקום שאין מנהג שם ואל תעשה עדיף.

ובשו"ת רבי עקיבא אינר (שו"ת כת"י סי' כג-כד, נדפס במהדורא רביעאה או"ח סי' נב-נג) מביא השואל את דברי המגן אברהם. והשואל

הבין בפשיטות, שמועיל לעשות תנאי שמה שעתידי להתחמץ יהא בטל למפרע משעה שביטלו, כדעת הר"ן, אף שלא הזכיר דבריו. ולכן הקשה מדוע באמת לא תיקנו כן לומר בנוסח הביטול, שמבטל כל חמץ בין מה שברשותו עכשיו ובין מה שיבא לרשותו אחר כך, שבזה ירוויח שאפילו אם נתחמץ לו ביום טוב אינו עובר עליו מן התורה, ולמה תיקנו לבטל רק החמץ שנמצא עכשיו ברשותו, שבזה נכנסים לספק אם רשאי לשורפו ביום טוב כשנתחמץ ביום טוב.

עוד כתב שם השואל, שאף שדבר זה אם אפשר לבטל חמץ שיבא אחר כך לרשותו תלוי בדין ברירה, כמבואר בסוגיא דצנועין (בבא קמא טז). לענין כל מה שילקטו עניים היום יהא הפקר כנזכר בגליון הקודם, ואם כן למי שסובר אין ברירה אין שייך לבטל עכשיו חמץ שיבא אחר כך לרשותו. וממילא היה אפשר ליישב שכיון שקיימא לן (ראה רמב"ם הל' תרומות פ"א הכ"א; טור ושולחן ערוך יו"ד סי' שלא סעי' יא) שבדאורייתא אין ברירה, לכן אין אנו מבטלים חמץ שיבא לרשותו.

אך מכל מקום כיון שעל כל פנים הדבר ספק אם יש ברירה או לא, ורק מכאן ספק אנו פוסקים להחמיר שבדאורייתא אין ברירה, אם כן לכאורה עדיף שיבטל מתחילה אף חמץ שיבא אחר כך לרשותו, שלפי הצד שיש ברירה מרוויח בזה שלא יעבור על לאו של לא יראה.

ובאמת, שלדעת הר"ן המתיר לשרוף ביום טוב חמץ שנתחמץ ביום טוב, אולי עדיף שלא יבטל מעיקרא מה שיתחמץ אחר כך, שאז אפשר שלא יהא רשאי לשרוף מספק. אבל לדברי המגן אברהם המסיק ששם ואל תעשה עדיף ואין לשורפו ביום טוב, לכאורה היה עדיף לבטלו מתחילה שמרוויח על כל פנים לפי הדיעה הסוברת שיש ברירה.

דעת רבי עקיבא אינר שבהפקר אי אפשר לבטל על תנאי

והשיב לו רבי עקיבא אינר, שהערתו נכונה, אלא שיש להסתפק אם שייך ביטול על תנאי שכשתתחמץ יהא בטל למפרע. ואפילו לסוברים יש ברירה יש להסתפק בזה, שאפשר שהפקר אינו דומה לשאר קנינים שאם יש ברירה חלים למפרע, שמאחר שבהפקר בפועל אין אדם יכול לזכות בחפץ מעכשיו, ואין נוהגים בו כדין הפקר כל זמן שלא נתברר הדבר, אם כן עכשיו במציאות אינו הפקר, ואין נאמר אחר כך שנתברר שהיה הפקר. וגם אין שייך לומר שאחר שהוברר הדבר שנתחמץ יחול הביטול מעכשיו, שהרי אז כבר נאסר בהנאה ואי אפשר לבטלו.^א

אך סיים רבי עקיבא אינר, שיש עצה אחרת

לבטל, באופן שיחול הביטול בשעה שירדו עליהם הגשמים קודם שיחמיצו, שהרי אין הקמח מחמץ מיד בשעת ירידת הגשמים, אלא לכל הפחות אחר כמה רגעים, וממילא יכול להתנות שיחול הביטול מיד בשעת ירידת הגשמים, וזה אינו תלוי בברירה שאין זה בירור על למפרע, כיון שהביטול מתחיל רק אחר שכבר הוברר שעומד להחמץ.

אמנם לכאורה צריך עיון על דברי רבי עקיבא אינר, מסוגיא דצנועין הנ"ל שנזכרה שם בתשובה, ששם מבואר שגם לענין הפקר אם יש ברירה יכול אדם לומר שכל מה שילקטו היום יהיה הפקר למפרע, ואין רוצה רבי עקיבא אינר לומר שבהפקר אין שייך לומר כן.

ואפשר שיש לחלק, ששם כיון שידוע בוודאי שיש בני אדם הלוקטים מן השדה, וכפי שכתבו שם התוספות (ד"ה כל שלקטו) שהצנועין עשו כן משום העניים שלוקטים יותר מחלקם, לכן שייך לומר שמה שלקטו ונהגו בו כהפקר נתברר שבאמת היה הפקר. מה שאין כן בביטול חמץ, שאין נוהגים בו כהפקר, אין מועיל אף אם אחר כך יתברר שנתחמץ.

על כל פנים מוכח מדברי רבי עקיבא אינר, שהבין בפשיטות שאין לומר שיחול הביטול אחר שיתחמץ, כיון שאז כבר אין החמץ ברשותו, ואינו סובר כהב"ח שאפשר לבטל לכשתתחמץ או לכשיבא לרשותו. וצריך לומר לדעתו, שסובר שכל ביטול חל מיד בשעת הביטול קודם שנאסר, שבשעה שנאסר אין הביטול יכול לחול.^ב

חילוק בין מבטל חמץ כשיגיע זמן איסור למקריש בכור לעולה עם יציאת רובה

השואל בשו"ת דובב מישרים (ח"ג סי' קג אות ג) נסתפק מעצמו בדבר זה, איך הדין כשאומר האדם קודם זמן האיסור שרצונו שיחול ההפקר ברגע שחל זמן האיסור. ורצה השואל להוכיח מסוגית הגמרא (תמורה כה), שהאומר על הבכור עם יציאת רובו שיהיה קדוש לעולה אין דבריו חלים, משום שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ולכן חלים דברי הרב מה שאמרה התורה שתחול עליו קדושת בכורה, ואין חלים דברי התלמיד שהקדישה לעולה. ואם כן גם כאן לענין ביטול חמץ, שהתורה קבעה שמתחילת זמן האיסור הרי הוא כאילו ברשותו ועובר עליו משום בל יראה, אין דיבורו מה שאמר שהוא מפקירו בכדי שלא לעבור עליו יכול לחול נגד דברי התורה.

אולם הדובב מישרים דחה את ראייתו, שאין הנידון דומה כלל לדברי הגמרא. ששם שתי הקדושות סותרות זו את זו, שאם חלה עליו קדושת בכורה אי אפשר לקדושת עולה

אדם לומר לשומר לכשתגב ותשלמי הרי פרתי קנויה לך מעכשיו או סמוך לגניבתה. וכתב עוד, שאף שדבר זה תלוי בברירה, מכל מקום כיון שיש ספק אם יש ברירה או אין ברירה, כל מה שאפשר לתקן מתקנים, ועל כל פנים מרוויח בזה שאינו עובר על בל יראה אם האמת שיש ברירה.

אחרונים אם כל ביטול חל מיד בשעה שמבטל או רק בשעה שנאסר, עיין שם. ועיין עוד בדבריו (סי' עד), שדן בענין זה לגבי מכירת חמץ לנכרי, אם חמץ שנתחמץ אחר המכירה נכלל במכירה. וכתב שהוא נוהג לפרש בשטר המכירה שמוכר גם מה שיתחמץ אחר כך, שזה ודאי מועיל, כמו שמצאנו בבבא מציעא (לד.), שיכול

א) והשואל - בן אחיו של רבי עקיבא אינר - כתב בסוף דבריו, שאחר כמה שנים מצא דברי הר"ן והובאו בפרי מגדים שאפשר לבטל חמץ שיתחמץ בפסק.

ב) במקראי קדש (פסח ח"א סי' סו אות ב; סי' סז) האריך בענין זה, אם אפשר לבטל חמץ לכשתתחמץ. והביא מחלוקת

לחול, וכן להיפך אם חלה קדושת עולה אין יכולה לחול קדושת הבכורה, ולכן באופן זה חלה הקדושה שקבעה התורה ולא מה שהוא רוצה. אבל כאן בנידון שלפנינו, אין הכי נמי שהעמידה התורה את החמץ ברשותו לאחר זמן האיסור לעבור עליו בבל יראה כל שלא ביטלו, אבל אין מניעה מצד התורה שיבטלנו ויפקירנו ויגלה דעתו שאינו רוצה לזכות בו, ואדרבה זהו רצון התורה שלא יעבור עליו בבל יראה. ולכן כשאמר מתחילה שאינו חפץ לזכות בו כשיגיע זמן האיסור, חלו דבריו, ומה שלאחר זמן איסורו אינו יכול לבטלו משום שכבר יצא מרשותו, היינו רק כשבא אז לבטל, אבל קודם שנאסר אפשר שיכול לבטלו ולגלות דעתו שאינו חפץ בו כשיגיע זמן האיסור.

דעת הדובב משרים שמועיל משום שעכשיו החמץ ברשותו

עוד כתב הדובב משרים, שנראה לתלות שאלה זו במה שמבואר בגמרא (נדרים מב: זז.) במסקנת הסוגיא, שאדם יכול לאסור דבר שברשותו לכשיצא מרשותו. וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (יו"ד סי' רטז סעי' ז), שאם אמר ראובן לשמעון קונם בית זה שאתה נכנס, אף על פי שמת ראובן אסור לשמעון

להכנס לבית זה, משום שיכול ראובן לאסור חפצו אף אחר שיצא מרשותו.

ואף שכתב שם הש"ך (ס"ק יט) שהיינו דווקא כשהתחיל האיסור לחול בעודנו ברשותו, שאז יכול להימשך גם לאחר שיצא מרשותו, אבל אם אמר קונם לכשיצא מרשותי אינו יכול לאסור, מכל מקום כבר תמה אביו בספרו **כוכב מיעקב** (ח"א סי' כט) על הש"ך, והוכיח מדברי הירושלמי (נדרים פ"ה ה"ג) שגם באוסר רק לאחר שיצא מרשותו חל הנדר. ולפי זה מובן שמועיל הביטול באופן זה שאומר שיחול בזמן האיסור, כיון שעכשיו החמץ ברשותו.

לפי דבריו, אם החמץ עדיין אינו ברשותו, לא יוכל לומר שכשיבא לרשותו ויאסר יחול הביטול. וראה בשו"ת חתם סופר הנ"ל (סי' קלא) שכתב כן שאף למי שסובר שאדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו, מכל מקום לכולי עלמא דבר שאינו ברשותו עתה, אינו יכול לאסור לכשיבא לרשותו שיחול לאחר ששוב יצא מרשותו. אולם כבר נתבאר שהב"ח מיקל אף בזה.

עוד טעם שמועיל משום שעומד להיאסר
עוד הוסיף הדובב משרים לבאר הטעם

שיכול אדם לומר שיחול הביטול אחר כך לכשיאסר, על פי דברי החידושי הרי"ם בתשובותיו (או"ח סי' ז) שהקשה איך מועיל ביטול לחמץ, מדוע אין אנו אומרים שאין אדם יכול לבטל דבר הווה ממון, משום שבטלה דעתו אצל כל אדם, וכמו שמצאנו לענין סוכה (סוכה ד.) שאין אדם יכול לבטל כרים וכסות לקרקע בכדי שיפחיתו מן השיעור של גובה הסוכה, מטעם בטלה דעתו אצל כל אדם¹.

ותירץ החידושי הרי"ם, שכאן מועיל הביטול מטעם שהחמץ עומד להיאסר בהנאה, ולא יהיה שווה כלום לאחר זמן האיסור, ואף שעכשיו הוא עדיין שווה ממון רב, מכל מקום כיון שיאסר מעצמו שייך לבטלו מעכשיו. נמצא לפי זה, שעיקר הסיבה שמועיל הביטול, הוא משום שעומד להיאסר. וכיון שכן בוודאי שייך לבטל החמץ לכשיאסר, שאם לא יועיל ביטול כזה שיחול אחר כך בזמן האיסור, איך מועיל הביטול מעכשיו, והרי הסיבה שמועיל הביטול, היא רק משום שנחשב מעכשיו כאילו כבר נאסר החמץ. ופלא שלא הביא הדובב משרים דברי האחרונים הנ"ל שדנו בענין זה אם מועיל ביטול שיחול אחר כך.

של בטלה דעתו, שאדם יכול להפקיד כל חפץ שרוצה אף ששווה ממון רב ואין דרך בני אדם להפקיד דבר כזה.

לכאן הענין של בטלה דעתו. וגם בלי דברי הר"ן לכאורה אפשר לומר שאם ביטול מטעם הפקר אין שייך כאן הנידון

ג) אך לכאורה לפי דברי הר"ן, שהביטול הוא גילוי דעת שאינו רוצה לזכות בו כשיחול האיסור, לא קשה מידי. שאין שייך

• תמצית השיעור •

סותרות זו את זו מה שאין כן בביטול חמץ.

✦ לדובב משרים מועיל ביטול לכשיחול זמן האיסור, כמו שיכול לאסור דבר שברשותו לכשיצא מרשותו.

✦ לפי זה כשעדיין אינו ברשותו כלל אינו מועיל, ודלא כב"ח.

✦ מובן גם לחידושי הרי"ם שאין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם, כיון שעומד להיאסר ולא יהא שווה כלום.

ביטול מה שעתידי להחמיץ. וירויח לסוברים שאין לשרוף ביום טוב.

✦ **רבי עקיבא** איגר מסתפק שמה אין מועיל ביטול על תנאי למפרע. אך יכול לבטל מיד בשעת ירידת גשמים כשעומד להחמיץ.

✦ הוכחת השואל מאומר על בכור עם יציאת רובו שיהא עולה שאינו חל לביטול חמץ שיחול בזמן האיסור.

✦ **דובב משרים** מחלק, ששם הקדושות

✦ **ערוך השלחן** שאולי לר"ן מה שמבטל בלבו קודם שתחמיץ משום **שעומדת** להחמיץ. ולכאורה לר"ן פשוט **שמגלה** דעתו שאינו חפץ בו.

✦ **לחתם סופר** אי אפשר לבטל לכשתתחמיץ, רק **כשמפקיד** העיסה מעכשיו.

✦ **מגן אברהם** בקמח שירדו עליו גשמים ביום טוב שנחלקו הפוסקים אם מותר לשרוף ביום טוב, והיכא דנהוג נהוג.

✦ קושיית השואל מדוע אין מזכירים בפירוש

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים
שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א
אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה
ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שווה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים נוספים: 053-314-4155

בענין מצה של טבל

תרומה או מעשר עדיין אכל בנוסף לזה עוד שיעור מצה, נחשב 'לכם'. ומבואר מדבריהם שמה שצריך פסוק למעט טבל, הוא רק באופן שיש לו יותר מכזית, שבכזית מצומצם בלאו הכי אינו יוצא משום 'לכם'. מעתה יש לומר שיכול להפריש התרומה והמעשר ושוב לאכול את השיריים שכאמור יש בו כזית, ואז לא היה עובר כלל על איסור טבל, ומחמת שלא עשה כן נחשב מצוה הבאה בעבירה, שאין שייך עשה דוחה לא תעשה כשאפשר לקיים שניהם. ומובנת קושיית התוספות מדוע צריך 'בל תאכל חמץ' תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה. ודפח"ח.

ומדי דברי בענין זה, נזכיר עוד תמיה גדולה שנתקשיתי בזה. דהנה השאגת אריה בהמשך דבריו (סי' צו) הקשה על דברי עצמו, שבאמת יתכן שאין בזה עשה דוחה לא תעשה, על פי דברי התוספות הנ"ל שביש לו טבל שיש בו כזית יותר ממה שצריך להפריש, אין בזה חסרון של 'לכם'. ואם כן נמצא שגם לולא הפסוק אי אפשר לקיים מצות מצה בטבל אלא אם כן יאכל יותר מכשיעור, כדי שיהיה כזית משלו, ואותה הוספה שהוא אוכל יותר משיעור עבירה היא, ואין שייך בזה עשה דוחה לא תעשה, מאחר שהיא יותר משיעור המצה, ושוב הוי מצוה הבאה בעבירה באכילת חלק הכהן, והדרה קושיא לדוכתא מדוע צריך 'בל תאכל חמץ' תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה.

ובקהלות יעקב (פסחים ס"ב לב, וכעין זה הקשה הערוך לנר סוכה לה): דחה את קושיית השאגת אריה, שבאמת גם על תוספת זו שיש יותר משיעור שייך לומר עשה דוחה לא תעשה, שכן על עשיית הכשר המצה בשעת קיום העשה דוחה לא תעשה, עיין שם שהביא כמה ראיות לזה, ואם כן הוא הדין בענינינו מאחר שאי אפשר לצאת ידי חובת מצה אלא אם כן יאכל גם חלקו המעורב עם חלק הכהן, גם אכילת חלק הכהן על כל פנים היא הכשר מצוה שנעשה בשעת קיום העשה.

ואני תמה תמה אקרא, ולא זכיתי להבין את דברי השאגת אריה והקהלות יעקב, דמהיכתי' לומר שצריך לאכול את הכל, הרי אם יש לו יותר מכזית, יכול להפריש באמת את התרומה והמעשר, ושוב יאכל כזית מהשיריים המתוקנים, ואין צריך בזה כלל לשום עשה דוחה לא תעשה, שאוכל באמת מצה של היתר.

ואין לומר שמדובר במי שאינו הבעלים של המצה ולכן אינו יכול להפריש, ובהכרח צריך לאכול את כל המעורב, כדי שיאכל בוודאי כזית 'לכם', שכן אם הוא אינו בעל המצה, בלאו הכי אין כאן 'לכם', ובוודאי לא יצא ידי חובת מצה. ואם כן בהכרח מדובר בבעל המצה, ואם כן יפריש ויאכל את הנשאר. [וגם לא שייך לומר שמחמת האיסור דרבנן של הפרשה ותיקון ביום טוב, הוצרך הכתוב לכתוב כן]. ומצוה ליישב.

ידועה קושיית התוספות (סוכה ל' ד"ה משום) על מה שמבואר בגמרא (פסחים לה): שאין יוצאים ידי חובת מצה בטבל, שנאמר לא תאכל עליו חמץ, 'מי שאיסורו משום בל תאכל עליו חמץ, יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל טבל'. ומבואר שם שהוא לשיטת רבי שמעון הסובר אין איסור חל על איסור [אפילו באיסור כולל]. והקשו התוספות, מדוע צריך דרש מהפסוק ללמוד דבר זה, תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה.

והשאגת אריה (סי' צו) כתב ליישב קושיית התוספות, שעדיין צריך לימוד לדבר זה, שאם היה רק הטעם של מצוה הבאה בעבירה, היינו אומרים שהעשה של אכילת מצה ידחה את הלא תעשה של אכילת טבל [על כל פנים באופן שאין לו שום מצה אחרת של היתר], ואם כן אין בזה משום מצוה הבאה בעבירה, ולכן צריך ללמוד מבל תאכל חמץ, שמצה של טבל בעצמותה אי אפשר לצאת בה חובת מצה.

ובביאור הטעם שהתוספות לא תירצו כן, הביא בשו"ת **חתם סופר** (או"ח ס"י קלו) 'כמו ששמעתי מפה קדוש מורי ורבי בעל **ההפלאה** זצ"ל, שאין שייך לומר בזה עשה דוחה לא תעשה, משום שהיה לו להפריש על כל פנים דבר מועט תרומה לתקן השיריים, ויהיה כולו היתר לבד מכל שהוא שהפריש, ואחר כך יאכל הכזית כולו ויצא ידי חובת מצה. ואף שיש בזה כל שהוא תרומה, הרי אין בזה שיעור למלקות, ואם כן מובנת קושיית התוספות דתיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה. [אך כתב שיתכן שרבי שמעון לשיטתו שסובר כל שהוא למלקות, ואם כן אינו מרוויח בהפרשתו, שעל כל פנים יאכל איסור כל שהוא. עיין שם].

וראיתי לידידי וידיד כל בית ישראל כ"ק **הגה"צ מהרודענקא** שליט"א בספרו הנפלא **אור יצחק** (ח"ב ס"ו כו) שכתב לתמוה על תירוצי ההפלאה, שהרי במצה צריך 'לכם' כמפורש בגמרא (פסחים לה), ובתוספות (שם ד"ה אתיא) מבואר שתרומה אינו נחשב 'לכם' כיון שצריך ליתנה לכהן, ואם כן אם היה מפריש דבר מועט תרומה שוב לא היה מקיים מצות אכילת מצה, שהרי יהיה חסר מהשיעור אותו כל שהוא שהפריש, שאינו 'לכם'. והוא פליאה עצומה, ושוב מצאתי שכבר נתקשה בזה הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל **במשנת רבי אהרן** (או"ח ס"ט), וגם הוא נשאר בקושיא בזה.

ובעצם קושיית השאגת אריה על התוספות, כתב באור יצחק שם ליישב באופן נפלא, שעל פי מה שהקשו התוספות שם, מדוע צריך פסוק שאינו יוצא בטבל, והרי אינו 'לכם' כמו שמצאנו (סוכה לה): גבי אתרוג של טבל שאינו נחשב 'לכם', ותיירצו שבאתרוג אינו 'לכם', שצריך שכל האתרוג יהיה שלו, והרי חלק מזה צריך ליתן לכהן או ללוי, אבל במצה אם אכל כל כך שאם היה נותן ממנו

הקרבת קרבן תמיד בימי המילואים

עטרות', ואחד מהם הוא: 'ראשון לעבודה'. ומשם אכן הוכיח הראב"ד, שלא הקריבו את התמיד בשבעת ימי המילואים, שהרי השמיני היה היום הראשון לעבודה, ורק קרבנות המילואים הקריבו בימי המילואים.

ומצאנו לכאורה סתירה בזה בדברי רש"י. שכאמור, בפרשת פנחס כתב שכל שבעת ימי המילואים הקריבו את התמיד, ובגמ' בשבת (שם) ביאר מהו ראשון לעבודה: 'לסדר עבודת ציבור, 'תמידין' ושאר קרבנות ציבור של תרומת הלשכה'. מבואר בדבריו לכאורה שלא הקריבו את התמיד אלא מיום השמיני. וכן תמה **השפת אמת** (שבת שם), עיין שם.

ושמעתי לתרץ בזה, שאף שהקריבו קרבנות ציבור בימי המילואים, מכל מקום לא באו מתרומת הלשכה, ולכן לא נחשבו כקרבנות ציבור, ובזה מובן הלשון 'ראשון לעבודה'. ומדויק היטב לפי זה לשון רש"י: 'תמידין ושאר קרבנות ציבור של תרומת הלשכה'. שאף שלא היו התמידין הראשונים שהקריבו, מכל מקום היו הראשונים שהקריבו מתרומת הלשכה.

[בעצם הבאת קרבנות ציבור מתרומת הלשכה בשנה הראשונה, נתקשה מאוד **הטורי אבן** (מגילה כט:). **שרש"י** (שמות ל' טו) כתב, שהתרומה הראשונה של מחצית השקל היתה אחר יום הכפורים כשהתחילו בנדבת המשכן, וממנה עשו את האדנים, והתרומה השניה היתה משהוקם המשכן בראש חודש אייר, ומעות אלו שמשו לצורך קניית קרבנות ציבור, עכת"ד רש"י. ולכאורה יפלא, שנמצא שאחר שהוקם המשכן בראש חודש ניסן לא הקריבו קרבנות ממעות ציבור עד לתרומה החדשה, שהיתה בראש חודש אייר. ואולי יש לומר, שלוו הגזברים לצורך תרומת הלשכה בראש חודש ניסן, וחזרו ופרעו בראש חודש אייר מהתרומה החדשה].

וראה עוד מה שהרחבנו בענין העבודה בשבעת ימי המילואים, ובעודת יום שמיני למילואים, מי עשה עת עבודה, ולענין קידוש ידים ורגלים והקטרת קטורת בימים אלו, ועוד, **בבאר יעקב** (ח"א, שמיני).

בפרשת פקודי (שמות מ, כט) מבואר שהקריבו בשמיני למילואים קרבן תמיד, וכפי שפירש רש"י שם: 'ויעל עליו את העולה - עולת התמיד'. אך לגבי שבעת ימי המילואים לא נתבאר האם הקריבו בהם את קרבן התמיד או לא.

אמנם רש"י בפרשת פנחס (במדבר כה, ד - ו) כתב, שגם בימי המילואים הקריבו משה תמידים. ובזה ביאר מה שנכפלה שם פרשת התמיד: 'את הכבש אחד תעשה בבוקר', אף שכבר נאמרה פרשה זו בפרשת תצוה (שמות כט, לה): 'וזה אשר תעשה על המזבח כבשים שנה ליום תמיד'. וכפי שכתב: 'היא היתה אזהרה לימי המילואים, וכאן צוה לדורות. וכן כתב **האבן עזרא** (שמות שם).

אולם דעת הראב"ד (תורת כהנים, שמיני) שבימי המילואים לא הקריבו תמידין, אלא רק את קרבנות המילואים, ורק ביום השמיני שהוא יום הקמת המשכן הקריבו לראשונה את עולת התמיד. וכן כתב **בהעמק דבר** (שמות מ, ו; שם שם כט) בפשיטות.

[וראה עוד מה שכתב **האור החיים** הקדוש (שמות מ, א) בזה. אולם כוונתו אינה ברורה כל כך, ששמעתי מדבריו שלא היתה כל עבודה בשבעת ימי המילואים, מלבד משיחת אהרן ובניו והקרבנות קרבנות המילואים, אבל כל שאר עבודות הנעשות במשכן לא נעשו אלא משמיני למילואים. עיין שם היטב, וצריך עיון].

בהעמק דבר מבאר בזה מה שנקרא המזבח בפרשת פקודי 'מזבח העולה', משום שרק ביום השמיני נתקדש להיות מזבח ציבור שכשר לעולת התמיד, אבל בשבעת ימי המילואים לא היה אלא במת יחיד, שאין מקריבין עליה את התמיד.

עוד כתב לדייק, מה שלא מצאנו בקרבנות המילואים בפרשת תצוה לשון 'מלבד עלת הבוקר', ורק בקרבנות שמיני למילואים נאמר (ויקרא ט, ז): 'מלבד עלת הבוקר'. משמע מזה, שאכן לא הקריבו את קרבן התמיד אלא מיום השמיני ואילך, אבל בשבעת ימי המילואים לא הקריבו קרבן התמיד כלל.

ובגמ' בשבת (פז): משמע לכאורה כדבריהם. שאיתא שם: אותו יום נטל עשר